

Jakým způsobem vznikaly rukopisné a posléze tištěné knihy na našem území ve středověku? Jak se četly, distribuovaly a uchovávaly? Na tyto a další otázky odpovídá shrnující monografie našich předních specialistů na knižní kulturu. Vědomě navazuje na publikaci *Česká kniha v proměnách staletí* vydanou před více než třiceti lety, nepřiznaně pak na celoživotní dílo Ivana Hlaváčka, rozptýlené v desítkách knih a studií. *Knižní kultura českého středověku* nejenže shrnuje dosavadní stav poznání, ale při letném srovnání je vidět, že v určitých oblastech v poslední době došlo k významným badatelským posunům. Dokládá také přesun zájmu od jazykově českých k dominantním latinsky psaným památkám na území Čech a Moravy. První tři části sledují chronologický vývoj knižní kultury v širším slova smyslu, tedy včetně fenoménu produkce knih a jejich recepce, čtvrtá část se věnuje vzniku a vývoji iluminovaných rukopisů. Jedná se tedy o čtyři celky věnující se nestejně dlouhým časovým úsekům (první kapitola zabírá téměř čtyři století), ovšem z hlediska vývoje knižní kultury a jejího rozrůznění v českém pozdním středověku lze tento přístup považovat za vyvážený. Čtveřice autorů tak seznamuje širší čtenářskou obec s výsledky vlastního nedávného bádání souvisejícího s katalogizací rukopisů, s výzkumem klášterních knihoven, s počátky českého knihtisku, knižním uměním v husitské době, sběratelstvím a dalšími dílčími tématy.

Bohatý obrazový doprovod je v případě poslední kapitoly knihy téměř nutností, i v ostatních částech však zásadním způsobem napomáhá k lepšímu pochopení výkladu. Reprodukce knižních maleb, detailů rukopisů, vazeb a tisků mají podobně jako v nedávno vydaném *Handbušku kodikologa* jednoho ze spoluautorů instruktivní, takřka učebnicový charakter. Příslušné obrázky se nacházejí většinou v těsné blízkosti textu, což odráží pečlivou předtiskovou přípravu publikace. Na některých místech je ovšem souvislost mezi výkladem a obrazovým doprovodem méně patrná: proč například skutečnost, že se na farách rozptýleně nacházely tisíce rukopisů, ilustruje obrázek (č. 106) se čtyřmi evangelisty z Jenského kodexu?

První část věnovaná přemyslovskému a lucemburskému období z pera Michala Dragouna slouží jako průvodce po nejstarších písemných památkách v českých zemích, jež se pojí zejména s církevními institucemi, především kláštery, přičemž zachycuje jejich osudy i v pozdějších dobách. V tomto ohledu je patrné, že nastavené chronologické hledisko při strukturování knihy nebylo možné beze zbytku udržet. V dalších částech proto dochází k opakování některých faktů — na vícero místech se tak například dozvídáme o tom, jak fungovala univerzita. Knize by rozhodně prospělo členění do menších celků. Patrné je to právě v první části u dlouhé podkapitoly o církevních institucionálních knihovnách (s. 59–86), která podává svým způsobem vyčerpávající, ale trochu nepřehledný výčet jednotlivých církevních institucí. K orientaci nepřispívá ani minimalisticky pojatý obsah díla na začátku svazku, kde jsou uvedeny pouze základní čtyři statě bez vnitřního dělení na jednotlivé podkapitoly.

Knižní kultura v letech 1419–1471 tvoří téma druhé části, kterou Jindřich Marek pojímá spíše jako nástin dějin husitského období, kde knihy přijdou ke slovu až po

určité době. Příslušný obrazový doprovod tu hraje čistě ilustrativní, nikoli výkladovou roli. Namísto jednotlivých faktů, často vyjádřených poměrně úsečně, by knize prospěly obecnější a zásadnější teze charakterizující vývoj knižní kultury v pohnutých letech husitského období. K jak zásadní diskontinuitě došlo v husitských Čechách v produkci a recepci knih, se v této části nedozvíme. Pomyslný zlom vývoje autor této části klade k roku 1430, kdy došlo k obnovení činnosti pražské univerzity.

Kapitola o době jagellonské vcelku logicky zařazuje do celkového výkladu o knižní kultuře nové médium — knihtisk. Po nezbytném úvodu do inkunabulistiky se Kamil Boldan věnuje i sociální proměně čtenářů a obchodním vztahům rozvíjejícího se trhu s knihami. Kromě základních faktů o vývoji českého a moravského knihtisku, které byly v poslední době zpracovány i v jiných syntézách, se kapitola záslužně věnuje paralelnímu vývoji rukopisné a tištěné knihy. V závěru autor spatřuje opožděnou modernizaci knihy v českém prostředí jako důsledek kulturního konzervatismu utrakvistů.

Část o iluminovaných rukopisech se logicky vrací zpět na začátek. Představuje souvislý výklad bez vnitřního členění, které by opět mohlo usnadnit čtenářovu orientaci. Milada Studničková v něm zachycuje první ojedinělé iluminace nejstarších rukopisů i doklady soustavnější iluminátorské činnosti na našem území. Představení jednotlivých děl střídají obecnější konstatování o trendech knižní malby, jež se postupně prosazovaly. Tuto část lze číst jako praktického průvodce po jednotlivých etapách knižní malby, který nijak nevybočuje ze striktně dané chronologické linky.

Jestliže poslední kapitola se dočkala krátkého, ale výstižného shrnutí, obecnější závěr celé knihy bychom hledali marně. Ačkoli se tato problematika shrnuje obtížně, mohly by silné teze, které se porůznu v monografii vyskytují, být na tomto místě přinejmenším znovu připomenuty. Zároveň by to podtrhlo kolektivní charakter díla, jež rozhodně nelze považovat za svazek čtyř separátních studií. Navzdory jejich určité nesouměrnosti a zejména stylistické odlišnosti kniha poskytuje opravdu komplexní přehled o knižní kultuře ve všech jejích projevech. Věnuje se nejen samotným knihám, ale i technickým aspektům jejich vzniku (knižní vazba, psací látka), společenské rovině jejich užívání (vývoj knihoven, sběratelství, čtenářství, obchod) a samozřejmě také vlivu „velkých dějin“ na knižní kulturu (počátky klášterů, vývoj panovníckého dvora, husitství, humanismus apod.). Pro odborníka i laika se může stát ozdobou knihovny stejně jako užitečnou pomůckou. Její perfektní úprava pak odráží skutečnost, že ani dnešní knižní kultura v českých zemích na tom není nijak špatně.

Jaroslav Svátek

František GRAUS, *Mor, flagelanti a vraždění Židů. 14. století jako období krize*, Praha, Argo, 2020, 720 s., ISBN 978-80-257-3380-6

Na konci roku 2020 byl nakladatelstvím Argo po více než třiceti letech splacen přeložením Grausovy stěžejní práce *Pest, Geißler, Judenmorde*¹ jeden z velkých dluhů české

1 František GRAUS, *Pest — Geißler — Judenmorde. Das 14. Jahrhundert als Krisenzeit*, Göttingen 1987.